

ПОСЕЩЕНИЕТО НА ДЖОРДЖ УОШБЪРН В СТАРА ЗАГОРА ПРЕЗ 1875 Г., ОТРАЗЕНО НА СТРАНИЦИТЕ НА СПИСАНИЕ „ДЕН“

Ваня Донева

GEORGE WASHBURN'S VISIT TO STARA ZAGORA IN 1875, AS REFLECTED ON THE PAGES OF „DEN„ MAGAZINE

Vanya Doneva

Abstract: This publication aims to analyze only a brief moment in the life of George Washburn, American Protestant missionary and longtime rector Robert collage in Istanbul, which is intertwined with the history of Stara Zagora, based on information published by reportage of pages of Bulgarian scientific politically magazine “Day” (1875).

Key words: George Washburn, Robert collage, Stara Zagora

Процесите на еманципация и развитие на българското общество, просветното движение и борбата за църковна и национална независимост през втората половина на XIX век протичат паралелно с опитите за популяризиране на протестантските идеи сред българското население от странстващите из нашите земи американски и английски мисионери (Шишманов 1897, Стоянов 1964, Шопов 1974, Трайков 1979, Пантев 1879, Христов 1981, Несторова 1991, Илчев, Митев 2003, Мишкова 2006, Събев 2015, Кларк 1979, Hall JR 1938, Reeves-Ellington 2004 и др.).

Настоящата публикация има за задача да анализира само един кратък момент от живота на американеца Джордж Уошбърн, който преплита съдбата си с историята на Стара Загора, на базата на информация, публикувана като дописка¹ на страниците на българското научно-политическо списание „Ден“².

¹ Тук градът се нарича вече Стара Загора, не Ески Загра или Железник.

² **Ден.** Научно-политическо списание, „излиза от 12-й февруарий 1875 год. в Цариград, един път в седмицата...” (Димитров 1894: 211–212). Броят е съхранен във фонда РИМ – Стара Загора, инв. №6Сз392

Събитието е описано в раздел „Вътрешни новини“³ (Ден 1875, 7–8). Текстът поражда един основен въпрос: защо директорът на Робърт колеж посещава Стара Загора и Сливен през пролетта на 1875 г. и какви са реакциите на българска общност?

Джордж Уошбърн (1833–1915) е американски протестантски служител и мисионер⁴, който свързва десетилетия от живота си с работа сред българите. Завършва Амхърст колеж и теологическа семинария, доктор е по богословие. През 1858 става касиер на Американската протестантска мисия в Цариград, а през 1868 – преподавател по философия в Робърт колеж. В продължение на четвърт век е негов директор и има заслуга за научно-просветната и политическата подготовка на български интелектуалци, финансисти, партийни водачи, дипломати, учени и др., които в различно време заемат висши длъжности в управленската структура на новата българска държава (Събев 2015). Той и Алберт Лонг оказват подкрепа на българите по време на Източната криза (1875–1878). Те научават за зверствата при потушаването на Априлското въстание и предават първите сведения за тях на английски и американски журналисти. Д-р Дж. Уошбърн играе определена роля при дипломатическата подготовка и международната защита на Съединението⁵. През 1904 г. е удостоен с български орден за гражданска заслуга – II ст., а на погребението му са оказани почести от българска страна. Автор е на книгата „Петдесет години в Цариград. Спомени от Робърт колеж“.

Защо д-р Уошбърн⁶, вече директор на най-стария американски колеж извън територията на САЩ, предприема пътуване до някои градове⁷ на Османската империя през 1875 година?

³ Ден. Научно-политическо списание, г. I, бр. 13. Цариград, 5 май 1875.

⁴ Вж. подробно: **Пантев**, Андрей – предговор към превода на български език на книгата на Джордж Уошбърн „Петдесет години в Цариград (Спомени за Робърт колеж)“. Издателство на Отечествения фронт, 1980. http://iztoknazapad.com/?page_id=5565. Качено на сайта iztoknazapad.com на 10.10.2013

⁵ <http://harta-bg.info/statia/630>; <http://saedinenieto.bg/uoshbarn-dzhordzh/>

⁶ В дописката името е изписано Вошбърн.

⁷ Стара Загора и Сливен според дописката.

Вероятно, една от целите на обиколката е свързана с „откриването“ на будни и перспективни българчета, които да бъдат привлечени да се обучават в Робърт колеж, превърнал се, по думите на Иван Шишманов, в една от *“пепиниерите на просвещението ни”*. (Шишманов 1907: 53) и еталон за високо качество на образованието. Създаден като мисионерско училище (Християнският свят 1894: 135), той предлага академична програма, съставена, за да привлече и образова талантиливи ученици, обучавани във всички модерни науки, наред с предложените им завидно високи познания по английски, турски и класически езици. За добрата подготовка свидетелства и старозагорецът Димитър Наумов⁸, който в разговор с приятеля си Атанас Илиев *„не може да се нахвали с наредбата на американското училище, с дружелюбните обноси на учителите към учениците...”* (Илиев 1926: 85).

По време на обиколката *„управителят”* на Робърт колеж е придружаван от учителя по български език Ст. Панаретов⁹. Неизвестният автор на дописката пише: *„Те посетиха училищата ни и след като разпитаха подробно за наредбата и програмата им Вошбърн остави две лири турски за две награди на мъжкото училище: едната лира да са даде на тогози ученика, който най-много са отличи в българския език и една лира който са отличи в математика.”* (Ден 1875: 7–8)

„Негова милост” оставя и една лира за награда на отличилите се момичета от старозагорското девическо училище. По половин лира трябва да получат ученицата, отличила се като най-добра в домашното ръкоделие, и онази, изучила най-добре физиологията.

Местното училищно настоятелство изказва благодарност на Уошбърн, който явно *„има симпатия към нашия народ”*. (Ден 1875: 8)

⁸ Възпитаник на Робърт колеж. **Димитър Наумов** (1851, Стара Загора – 1884, Стара Загора) – агроном, общественик и издател на първият следосвобожденски вестник в Стара Загора – „Земеделец”.

⁹ **Стефан Панаретов** Хаджиилиев (1853, Сливен – 1931, Вашингтон) е български дипломат, действителен член на Българска академия на науките, който работи за изграждането на добри отношения между България и Съединените щати. Възпитаник и дългогодишен преподавател по български език в Робърт колеж, женен за американката Лидия Гейл, той е и първият български посланик в Съединените щати и заема този пост почти 11 години.

По сходен начин протича и посещението в Сливен, като там американският мисионер води разговор с владиката на тема каква трябва да бъде църквата в административно отношение. (Ден 1875: 8)

В резултат на анализа на текста, могат да се направят следните изводи:

– През пролетта на 1875 г. мисията на „*управителя на американското училище*” (Ден 1875: 7) в Стара Загора и Сливен е свързана с проучване на състоянието, уредбата и програмите на местните училища, както и на религиозните нагласи на българската общност.

– Вероятно Уошбърн се интересува от дейността на Старозагорския мисионерски център¹⁰ и възможностите за активизиране на работата му в хода на започналата вече Източна криза. Според Хол последните двама мисионери¹¹ напускат града след Старозагорския бой (19/31 юли 1877 г.) по време на Руско-турската освободителна война, когато „*Ески Загра била изцяло разрушена*” (Hall 1938: 42).

– В Сливен, в качеството си на доктор по богословие, Уошбърн обсъжда с владиката¹² административното устройство на българската църква. Интересува се от читалищното дело в града.

– Прави дарение, за да бъдат наградени на отличилите се ученици и ученички в Стара Загора и Сливен.

– Старозагорци усещат положителното му отношение към българите.

Авторът на дописката разказва за събитията обективно, без да дава оценка и да споделя личните си пристрастия.

Любопитно е съдържанието на бележката на редактора (БР) Стефан Бобчев¹³, публикувана след вътрешната новина.

„*Всичко това е похвално. Но ний не можем да не са попитаме как трябва да гледаме на подобни подаръци, на подобни*

¹⁰ Подр. вж. **Донева 2011**. Протестантската пропаганда в Ески Загра. – В: Societas classica. В. Търново, 2011, № 5, с. 147–164.

¹¹ **Марш и Бонд**.

¹² **Серафим Сливенски** (1819, Пирдоп – 1896, Сливен) – български православен духовник, общественик и дарител. <http://mitropolia.sliven.net/index.php?page=mitropolit.serafim.xml>.

¹³ **Стефан Савов Бобчев** (1853, Елена – 1940, София) – български книжовник и общественик, редактор на седмичника „Ден”, основан и издаван от П. П. Карапетров (1875–1876 г.).

заслуги и задължения, които ни са правят от хора чужденци. Че г-н Вошбърн може да има симпатия към българския народ, можем ли да заключим от две или от десет лири, които той подарява на някои български училища? Колкото за нас маловерите, особена в подобни обстоятелства, ний подозряваме спекулативна цел в подарителя. Г-н Вошбърн е управител на американското училище в Ц-град. В това училище са учат повече от 40 души Българчета, които плащат ежегодно повече от 2000 лири за своето учение.” (Ден 1875: 8).

Редакторът, за разлика от автора на дописката, се отнася доста критично към действията на Уошбърн по време на посещението му на Стара Загора и Сливен. Той счита, че направените парични дарения не са безкористни, а целят да провокират интереса на младите българи към американския колеж. Бобчев се самоопределя като принадлежащ към групата на маловерните, които подхождат резервирано към подобни дарения, правени на българските училища от чужденци. Редакторът напомня на читателите, „*че Роберт-Колеж не е някое благотелно училище, че то си има своята прозелитическа цел...*” (Ден 1875: 8).

Двата текста (редакторският и този на неизвестния дописник) изразяват различните позиции на българите спрямо протестантските мисионери в средата на 70-те г. на XIX в. – на недоверие и враждебност и на добронамерено любопитство.

Привържениците на първата група проявяват скептичност към „пришълците” (вкл. към д-р Уошбърн) и виждат заплахата за православието и зараждащото се национално единство. Тяхното недоверчиво, клонящо към негативизъм отношение, намира израз в бележката, публикувана като коментар към дописката на редактора на списанието Ст. Бобчев: „*Между това г. Вошбърн, като обикаля по нашите места, ще сполучи със симпатията си да уголеми още 2000 лири броя на училищните приходи. И ний се не можем йоще да са сдобием с едно наше си народно училище.*” (Ден 1875: 8). Привличането на млади и будни българи в Робърт колеж срещу голяма такса за обучение се превръща в пречка за изграждането на едно „по-горно българско училище” (Ден 1875: 1–2). Водещата статия, публикувана в същия брой на списанието, прави преглед на състоянието на българските учебни заведения и заклю-

чава, че те вече не отговарят на „своето призвание“ и не могат да подготвят „хора за обществен живот“ (Ден 1875: 2). Изразява се мнение, че „това в някои отношения, което е износно и полезно за чужденеца, не може да бъде износно и полезно за нашенеца, че ако на чужбина хората имат познати някои потреби и обичаи, то тези потреби и обичаи не са за нас.“ (Ден 1875: 2). Отбелязва се и обстоятелството, че поради липсата „по-горно българско училище“ жадните за знания българи могат да се образуват само в чужди учебни заведения, като малко от завършилите колежи и университети се връщат, за да прилагат познанията и да работят за въздигането на народа.

Втората група, чиито позиции са изразени от неизвестния автор на дописката от Стара Загора, разбира „симпатиите“ на мисионера Уошбърн към българите, приема благосклонно интереса му към просветната и културна дейност и направените дарения, които трябва да стимулират интереса на местните младежи и девойки към образованието.

Пътуването на д-р Уошбърн и Ст. Панаретов по българските места през пролетта на 1875 г. намира отзвук на страниците на едно българско списание. На базата на анализа на публикуваните текстове става ясно, че за Стара Загора визитата на „управителя“ на известния американски колеж е събитие, а редакторът на научно-политическото списание „Ден“, излизащо в Цариград, вижда в нея опит, чрез дарителска акция, да се приобщи към колежа млади, ученолюбиви българи с прозелитическа цел.

ЛИТЕРАТУРА

Ден 1875: Научно-политическо списание, г. II бр. 13, Цариград, 5 май 1875. // **Den 1875:** Nauchno-politicheskoe spisanie, g. II br. 13, Tsarigrad, 5 may 1875.

Димитров 1894: Герги Димитров. Княжество България. Историческо, географическо и етнографическо отношение, ч. I, София, Придворна печатница на Б. Шимачек, 1894, с. 211–212. // **Dimitrov 1894:** Gergi Dimitrov. Knyazhestvo Balgariya. Istoricheskoe, geograficheskoe i etnograficheskoe otnoshenie, ch. I, Sofiya, Pridvorna pechatnitsa na B. Shimachev, 1894, s. 211–212.

Донева 2011: Ваня Донева. Протестантската пропаганда в Ески Загра. – В: Societas classica. В. Търново, 2011, с. 147–164. // **Doneva 2011:** Vanya Doneva. Protestantskata propaganda v Eski Zagra. – V: Societas classica, V. Tarnovo, 2011, № 5, s. 147–164.

Икономов 1882: Тодор Икономов. Протестантската пропаганда у нас и нейните ползи за България. Шумен, 1892. // **Ikonomov 1882:** Todor Ikonov. Protestantskata propaganda u nas i neynite polzi za Balgariya. Shumen, 1892.

Илиев 1926: Атанас Илиев. Спомени на Атанаса Т. Илиев с план на Стара Загора и 80 образа в текста. София: Печатница П. Глушков, 1926, с. 85. // **Iliev 1926:** Atanas Iliev, Spomeni na Atanasa T. Iliev s plan na Stara Zagora i 80 obraza v teksta. Sofiya: Pechatnitsa P. Glushkov, 1926, s. 85.

Илчев 2003: Иван Илчев. Роберт колеж или люпилнята на българския елит. // **Ilchev 2003:** Ivan Ilchev. Robert kolezh ili lyupilnyata na balgarskiya elit. – <http://www.segabg.com/article.php?sid=2003091500010050007>

Илчев, Митев 2003: Иван Илчев. Пламен Митев. Докосвания до Америка: (XIX – началото на XX век). С.: Хемимонт, 2003. // **Ilchev, Mitev 2003:** Ivan Ilchev, Plamen Mitev. Dokosvaniya do Amerika: (XIX-nachaloto na XX vek), Hemimont. S., 2003.

Кларк 1979: Джеймс Кларк. Американците откриват българите: 1834–1871 г. В: България в света от древността до наши дни. Т. I. С., 1979, с. 477–485. **Klark 1979:** Dzheymys Klark. Amerikantsite otkrivat balgarite: 1834–1871 g. V: Balgariya v sveta ot drevnostta do nashi dni. T. I. S., 1979, s. 477–485.

Мишкова 2006: Диана Мишкова. В търсене на балканския оксидентализъм. – В: сп Анамнеза, бр. 1, г. I, 2006, с. 1–32. // **Mishkova 2006:** Diana Mishkova. V tarsene na balkanskiya oksidentalizam. V: sp. Anamneza, br. 1, g. I, 2006, s. 1–32.

Несторова 1991: Татяна Несторова. Американските мисионери сред българите 1858–1912. София, 1991. // **Nestorova 1991:** Tatyana Nestorova. Amerikanskite misioneri sred balgarite 1858–1912. Sofiya, 1991.

Пантев 1879: Андрей Пантев. Историческата белетристика във Великобритания и САЩ (1856–1919). София, 1979. // **Pantev 1879:** Andrey Pantev. Istoricheskata beletristika vav Velikobritaniya i SASHT (1856–1919). Sofiya, 1979.

Пантев 2013: Андрей Пантев. Предговор към превода на български език на книгата на Джордж Уошбърн „Петдесет години в Цариград (Спомени за Робърт колеж)“. Издателство на Отечествения фронт, 1980. http://iztoknazapad.com/?page_id=5565. Качено на сайта iztoknazapad.com на 10.10.2013. // **Pantev 2013:** Andrey Pantev. Predgovor kam prevoda na balgarski ezik na knigata na Dzhordzh Uoshbarn „Petdeset godini v Tsarigrad (Spomeni za Robart kolezh)“. Izdatelstvo na Otechestveniya front, 1980. http://iztoknazapad.com/?page_id=5565. Kacheno na sayta iztoknazapad.com na 10.10.2013.

Парижков 2004: Петър Парижков. 11 май в Робърт колеж. – В: в. „За буквите“, бр. 18, 2004 г. // **Parizhkov 2004:** Petar Parizhkov, 11 may v Robart kolezh. – V: „Za bukвите“, br. 18, 2004 g. <http://zabukvite.org/newspapers/ZaBukvite1.pdf><http://zabukvite.org/newspapers/ZaBukvite1.pdf>

Стоянов 1964: Маньо Стоянов. Начало на протестантската пропаганда в България. – В: Известия на института по история. Т. 14–15, 1964. // **Stoyanov 1964:** Manyo Stoyanov. Nachalo na protestantskata propaganda v Balgariya. – V: Izvestiya na instituta po istoriya. T. 14–15, 1964.

Събев 2015: Орлин Събев. Робърт колеж и българите. София: Изток-Запад, 2015. // **Sabev 2015:** Orlin Sabev, Robart kolezh i balgarite. Sofiya: Iztok-Zapad, 2015.

Уошбърн 1980: Джордж Уошбърн. Петдесет години в Цариград. Спомени от Робърт колеж. София: ОФ, 1980, с. 176. // **Uoshbarn 1980:** Dzhordzh Uoshbarn, Petdeset godini v Tsarigrad. Spomeni ot Robart kolezh. Sofiya: OF, 1980, 176.

Христианский свят 1894: Христианский свят, списание, бр. 9, 01.09.1894, с. 135. // **Hristianskiy svyat 1894:** Hristianskiy svyat, spisanie, br. 9, 01.09.1894, s. 135.

Христов 1981: Христо Христов. Протестантските мисии в България през XIX в. – В: Годишник на Духовната академия. Т. 26. С., 1981, с. 174–177. // **Hristov 1981:** Hristo Hristov. Protestantskite misii v Balgariya prez XIX v. – V: Godishnik na Duhovnata akademiya. T. 26. S., 1981, s. 174–177.

Шишманов 1897: Иван Шишманов. Нови данни за историята на нашето възраждане. Ролята на Америка в българското образование. – Български преглед, №11, 53–78. // **Shishmanov 1897:** Ivan Shishmanov. Novi dannii za istoriyata na nasheto vazrazhdane. Rolyata na Amerika v balgarskoto obrazovanie. Balgarski pregled, № 11, s. 53–78.

Шопов 1974: Петър Шопов. Пропагандната и просветна дейност на американските библейски общества в българските земи през XIX в. – Известия на института за история, 1974, № 23. // **Shopov 1974:** Petar Shopov. Propagandnata i prosvetna deynost na amerikanskite bibleyski obshtestva v balgarskite zemi prez XIX v. – Izvestiya na instituta za istoriya, 1974, № 23.

Hall JR 1938: William Webster Hall. Puritans in the Balkans, Studia historico-philologica serdicensia, Supplementi vol I. Sofia, 1938.

Reeves-Ellington 2004: Barbara Reeves-Ellington. A Vision of Mount Holyoke in the Ottoman Balkans: American Cultural Transfer, Bulgarian Nation-Building and Women's Educational Reform, 1858-1870 2004, Gender & History, 16(1), April 2004, 146–171.

Schuyler 1901: Eugene Schuyler, Selected Essays, with a Memoir by Evelyn Schuyler, New York, 1901.36–43. цит. по:

http://gutenberg-bg.com/ludogorie-wp/wp_content/uploads/2014/10/Spisanie-PUT-14.pdf

— Пишатъ ни отъ Стара-Загора:
«Презъ днешъ-си г-нъ Вошбърнъ, управителъ на американското училище въ Цариградъ — Робертъ Колежъ, замѣна презъ града ни заедно съ учителя на българския езикъ въ това училище, г. Ст. Цапаретовъ. Тъ посѣтиха училищата ни и следъ като ни распита подробно за наръдбата и програмата имъ, г.

Обр. 2. Ден 1875: Научно-политическо списание, г. 11, бр. 13, Цариград, 5 май 1875, с. 7 (фрагмент) — началото на дописката от Стара Загора

Обр. 3. Ден 1875: Научно-политическо списание, г. 11, бр. 13, Цариград, 5 май 1875, с. 8 (фрагмент) — продължението на дописката и бележката на редактора

Вошбърнъ остави двѣ лири турски за двѣ награди на мѣжкото училище: една лира да се даде на тогояз ученика, който най-много се отличи въ българския езикъ и една лира който се отличи въ математика. Негова милостъ остави и за двѣческото училище една лира за двѣ награди: половинъ лира да се даде на тая ученичка, която най-много се отличи въ домашно рѣководѣние, и половина лира на тая, която се отличи въ физиология. Както съ приказки-тъ си, така и съ тоя си подарѣкъ г-нъ Вошбърнъ са показа че има симпатия къмъ нашия народъ. Училищното ни настоятелство сърдечно благодари за венчко това на г-на Г. Вошбърна. — Отъ Сливенъ тоже ни вѣставатъ, че г. Вошбърнъ посѣтилъ и тоя градъ. Той ималъ длажъ разговоръ съ владиката, предметъ на който билъ: *каква трѣбва да бѣде черковата*, въ административно отношение. Г-нъ Вошбърнъ посѣтилъ училището, читалището и оставилъ и тукъ подарѣкъ, както и въ Стара Загора.

Б. Р. Венчко това е похвално. Но ний неможемъ да не са попитамъ какъ трѣбва да гледаме на подобни подарѣци, на подобни заслуги и задължения, които ни са правятъ отъ хора чужденци. Че г-нъ Вошбърнъ може да има симпатия къмъ българския народъ, можемъ ли да заключимъ отъ двѣ или отъ десетъ лири, които той подарява на нѣкои български училища? Колкото за насъ маловѣрнѣтъ, особито въ подобни обстоятелства, ний подозрѣваме спекулативна цѣль въ подарителя. Г-нъ Вошбърнъ е управителъ на американското училище въ Ц-градъ. Въ това училище са учѣтъ повече отъ 40 души Българчета, които плащатъ ежегодно повече отъ 2000 лири за своето ученье. Трѣбва да поменемъ при това, че Робертъ-Колежъ не е нѣкое благодѣтелно училище, че то си има своята прозелитическа цѣль. Но да ли си поставя то тая цѣль, ний не шемъ да разглеждаме това сега. Доволно е да кажемъ че, малко еж ползнитъ които е принесло това училище на посѣщаванитѣ го български ученици; йоще по-малко обѣщана то за напрѣдъ. Между това г. Вошбърнъ, като обикала по нашитѣ мѣста, ще сполучи съ *симпатията* си да уголѣми съ йоще 2000 лирни брой на училищнитѣ приходи. И ний сѣ не можемъ йоще да са едобиемъ съ едно наше си народно училище.